

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ – СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 141.1

М.О. Зайцев

КУЛЬТУРНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА ЗДІЙСНЕННЯ ЛЮДИНИ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИМ БУТТЯМ

У статті аналізується культурна реальність як форма організації світу індивідуально-особистісного буття. Доводиться, що завдяки їй людина набуває відносної самостійності індивідуально-особистісного існування як стосовно світу природи, так і стосовно колективних форм свого власного буття. Показано, що у своїй дійсності культурна реальність постає як спродукована на основі смислів система предметних та духовних цінностей, що окреслюють обшир індивідуально-особистісного здійснення буттям.

Ключові слова: культура, культурна реальність, індивідуально-особистісне буття, духовні цінності.

Людина не просто існує у певних соціокультурних умовах, а здійснює в них свою буттєвість. Це стає можливим внаслідок того, що вона продукує власну систему смисложиттєвих координат – культурну реальність, яка у своїй безпосередності складає світ її індивідуально-особистісного існування.

Що ж являє собою культурна реальність як умова і необхідний продукт здійснення людини індивідуально-особистісним буттям? Пояснення даного питання і є **метою** цієї статті.

Класична філософська думка, як і новоєвропейська наука, тлумачать поняття «реальність» як щось таке, що існує незалежно від людини та її теоретичних конструктів (теорій, гіпотез тощо). Стосовно останніх, то вони сприймалися, як зручний, надійний та достовірний засіб осягнення світу. Але, як такі, вони не відображають буття світу в його цілісності, а лише вказують на нього. Саме в цьому сенсі слід розуміти слова М. Гайдеггера, що, осягти світ у його цілісності, необхідно проходити повз науки без презирства до них [3, 45].

Наукова теорія, взята сама по собі, не відображає буття у його цілісності, а бере якийсь його вимір, до того ж бере в «очищеному» від випадковостей вигляді, а відтак, позбавляє його унікальності, неповторності, одним словом, індивідуальності і прагне втиснути в сухі та однозначні висновки своїх положень. Людина ж існує в цілісному і завжди освоєному нею світі, а отже тлумачення «реальності» як чогось, що поза людиною, мало що дає для пояснення проблем індивідуально-особистісного буття.

Поняття «реальність» не тотожне поняттю «сущє». Щоб «щось» набуло статусу реальності, воно повинно існувати, проте не все існуюче є реальним. Через реальність сущє набуває певної ієрархічної диференційованості. Воно вже не просто існує, а повниться значенням для іншого, тобто «щось» набуває статусу реального лише у його «бутті для іншого». При цьому, і це суттєво, це «буття для іншого» повинно усвідомлюватися цим «іншим». Здатністю усвідомлювати існування чогось поза собою, усвідомлювати у його відношенні до себе, наділена лише людина. Отже, «щось» набуває статус реального лише у його відношенні до людини. Мірою того, як людина освоює і освоюється в Універсумі як сукупності потенційних можливостей її буття, останнє й перетворюється у світ для неї, тобто у світ реальностей. Як такий, він постає не у байдужій сукупності феноменів, а як упорядкованість, вихідним моментом якої є людина. Освоїтися в цьому світі означає самовизначитися в ньому, розкрити для себе порядок світу. На це спрямований процес соціалізації людини, але цього недостатньо, щоб посісти своє місце в цьому світі, тобто здійснитись індивідуально-особистісним буттям. Це більш

високий рівень освоєння людиною світу, який, на відміну від початкового – осягнення світу, може бути названий рівнем знаходження світу.

Осягаючи світ, людина не лише дізнається щось про нього, а й осягає значення світу для свого буття. Проте визначитися у своєму індивідуальному існуванні людина не може, осягаючи лише значення для себе світу. Це значення переломлюється через її індивідуальний досвід, в результаті чого значення світу трансформується в смисл, який співвідносить будь-яке явище, будь-який предмет з людиною: якщо щось позбавлене смислу, воно перестає існувати для людини. Смисл – це зміст людського буття, взятий в особливій ролі: бути посередником у стосунках людини зі світом і з самим собою. Смислом проникається не лише розум, але й неконтрольовані глибини душі, він безпосередньо торкається почуття людини. Смисл не завжди усвідомлюється людиною, і не кожен смисл може бути виражений раціонально – більшість смислів приховані у несвідомих глибинах людської душі. Проте, незважаючи на це, смисли стають підґрунтям і визначальним чинником у здійсненні людини індивідуальним буттям. Саме смисли визначають, що ми шукаємо і що відкриваємо у світі та самих собі. Світ повниться смислами, а отже він уже не просто є в незалежній від людини даності. У тих чи інших своїх проявах він стає для неї життєво важливим. Ті чи інші його прояви набувають для неї особливого значення – смислу; вони стають життєвими координатами, що визначають місце людини у світі, її відношення до нього.

Таким чином, смисли стають важливим чинником самовизначення людини у світі. Утрата смислів – це втрата життєвої орієнтації, осягнення смислів – набуття повноти відношення зі світом. Можна сказати, що смисли – це граничні підвалини самовизначення людини у світі. Саме на підставі смислів формуються два базові відношення людини до світу, в результаті чого світ може поставати для неї як «свій» і як «чужий». Культура – це той універсальний спосіб, яким людина робить світ «своїм», перетворюючи його в середовище людського (смиислового буття). Таким чином, увесь світ перетворюється у носія смислів, у світ культури. Отже, в соціокультурному плані реальним є те, що має смисл для людського існування.

У вітчизняній літературі поняття «культура» і «культурна реальність» досить часто використовуються як тотожні, в той час як, на нашу думку, незважаючи на їх органічну єдність, між ними наявна суттєва відмінність. Ототожнення цих понять в принципі не породжує проблем, якщо не виходити за межі аналізу проблем буття людини як родової істоти. Проте, коли постає перед завданням прояснити ті чи інші аспекти індивідуального буття, то їх нетотожність дає про себе знати. Те, що культура органічно пов'язана з буттям людини, є очевидним. Коли її характеризують як другу природу, то це не метафора, а вираз її глибинної суті. Культура як філогенетично так і онтогенетично «стоїть» при народженні і становленні людини (при-роді, при народженні роду). Тобто, культура є водночас і шлях, історично здійснений людством з моменту його виникнення, і головний результат, підсумок цього шляху. Але якою мірою культура як культурно-історичний процес є реальністю для людського індивіда, і чому вона не тотожна культурній реальності?

Поняття «культурна реальність» не є штучним. Воно відображає певні аспекти здійснення людини буттям, і його поява зумовлена кардинальними змінами, що відбуваються у людському існуванні протягом ХХ ст. Подібно до того, як ХVІІ і ХVІІІ ст. у зв'язку із зростанням гносеологічної проблематики активізували проблему об'єктивної реальності, що на той час співпадала з фізичною реальністю, так і в наш час у зв'язку з актуалізацією онтологічної проблематики, актуалізується проблема людського існування в цілому та індивідуального буття – зокрема. Постала проблема культури і такого її модусу, як культурна реальність. Проте, якщо предметне поле, що охоплюється поняттям «об'єктивна реальність», є більш-менш окресленим, то цього не можна стверджувати стосовно поняття «культурна реальність».

Культурна реальність – це форма організації життєвого світу, що фіксує особистісну визначеність людини як цілісності. Саме через неї вона набуває відносної самостійності

особистісного існування як стосовно світу природи, так і від колективних форм свого власного буття. Тобто, культурна реальність, опосередковуючи буття індивіда у світі, дозволяє зберегти йому свою самість та набуті індивідуально-особистісної визначеності. Разом з тим, вона виявляє себе як принцип, що впорядковує особистісний життєвий світ, наповнюючи його певними смислами. У своїй безпосередності щодо людини та у своїй функції опосередковування, її відношення до світу культурна реальність виявляє не пасивність людського існування, а активність індивідуального здійснення буттям. Опосередковуючи відношення людини до світу, культурна реальність виявляє себе як смислові координати особистісного буття. У своїй дійсності вона постає як опосередкована людиною самої себе і тим самим самоутвердження своєї самості.

Індивідуально-особистісна визначеність людини не є чимось раз і назавжди даним чи здобутим. Це постійне опосередкування своєї наявної безпосередності. Набута в такий спосіб самість залежить від змісту та характеру культурної реальності, яка стає основою особистісного буття. Проте, набуваючи через опосередкування культурною реальністю особистісної визначеності, людина потрапляє в залежність від створеного нею, стає «бранцем» реальностей свого буття. Об'єктивуючи в собі людину як індивідуальність, культурна реальність водночас є необхідною умовою та продуктом її буття. Як така, вона опосередковує відношення людини до культури, «оберігаючи» її від «розчинення» в безмежному масиві останньої. Тобто, відношення індивіда до культури у її просторово – часових виявах не є безпосереднім, воно опосередковане смисложиттєвою «мережею» предметів, явищ та відносин, що складають його буття тут і зараз. Культурна реальність локалізує онтологічну визначеність людини, вказуючи на те, якою мірою індивід є творцем власного життя, наскільки його доля визначається власними зусиллями. Іншими словами, якою мірою він є особливе буття, і що саме в його існуванні робить його цим особливим, суверенним буттям, а не «продуктом» оточуючих обставин.

Задамось банальним питанням: чи сприймає пересічна людина трагедії Есхіла як культурну цінність? Із високим ступенем імовірності можна стверджувати: ні! Тому, що вони не існують у значенні «для мене», у своєму здійсненні буттям вона не знаходить в них якогось сенсу, не вбачає в них смисложиттєвого значення. Вони існують для неї, в кращому випадку, як факт культури, про який вона щось чула або подібно до книги, що прикрашає полицю. Цінність культурних феноменів завжди індивідуальна в тому сенсі, що кожен із них по-різному розкривається для різних людей, епох і народів. Не складає цінності культурних феноменів і їх всезагальна визнаність. Як відомо, Л.Толстой не вважав «Мону Лізу» Леонардо да Вінчі шедевром живопису, не розумів і не визнавав він творчість Шекспіра, яку розглядав як конвенційно прийняту цінність, сумнівну у своїй культурній значимості. Цінність культурних феноменів як таких – у їх «оберненості» до людини, у їх відношенні до усього того, що складає сенс і мету її існування. Ставлення Л.Толстого до згаданих митців є показовим ще і тому, що індивід, покладаючи смисли та продукуючи соціокультурну нішу як культурну реальність свого буття, здатний протистояти конвенціональним цінностям соціуму, а отже – і можливості використовувати його як засіб значно звужуються. Такий індивід важче піддається тиску соціуму, що зрештою позитивно позначається на соціальному цілому, оскільки забезпечує його внутрішнє розмаїття – умову динамічної рівноваги останнього.

Цінність культурних феноменів завжди індивідуальна, в тому сенсі, що кожен з них по-різному розкривається для різних людей, епох і народів, а відтак і культурна реальність, яку вони складають, завжди індивідуальна. У гранично узагальненому розумінні вона постає як певна система культурних цінностей (феноменів) у їх відношенні до людини. Цінність світу для людини не у «стерильній» його об'єктивності, абстрактній «всезагальності» і не у максимально повній сумі знань про нього, а у його оберненості (відношенні) до людини, у його відкритості усьому тому, що складає мету і сенс її існування.

Виходячи з усього сказаного, культурну реальність можна визначити як зпродуковану на основі смислів систему предметних та духовних цінностей, що

окреслюють обшир індивідуального здійснення буттям. Це своєрідна фортеця суверенного перебування індивіда в бутті. Вона «споруджується» з «цегли» навколишнього соціокультурного середовища у відповідності зі смислами, що виступають координатами індивідуальної життєдіяльності. Конкретні предмети, відносини та способи діяльності в їх єдності з людиною, для якої вони набули смисложиттєвого значення, складають зміст культурної реальності. Таким чином, культурна реальність – це складна ієрархізована система культурних феноменів у їх безпосередньому відношенні до людини. Є всі підстави, услід за схоластами, говорити про рівні культурної реальності. Усе, що складає зміст, є реальним для індивіда, але реальним різною мірою. Стосовно самої міри, то вона залежить від смисложиттєвого навантаження тих чи інших феноменів.

Культурна реальність пов'язана з існуванням людини тут і тепер, проте сьогодні її іпостасі не є самодостатніми, а мають своє обґрунтування в минулому й набувають певного сенсу через покладання в майбутнє. Саме через зв'язок з минулим можна певною мірою виявити її наповненість. По суті, це буде наповненість минулим і майбутнім. Річ у тому, що сьогоднішнє буття людини пов'язане з освоєнням минулого, в результаті чого воно набуває своєї ідентичності торуванням шляхів у майбутнє, які й надають людському існуванню певної спрямованості. Як наслідок, минуле наповнює культурну реальність різними формами ідентифікації та пошуками шляхів її реалізації, в той час як майбутнє присутнє тут у вигляді певних цілей, ідеалів, різного роду прогностичних і навіть утопічних програм, які символізують та визначають бажане, чим роблять його об'єктом намірів. Звичайно, сконцентрований у них проект майбутнього не є сталим, а модифікується з часом, проте залишається постійним компонентом культурної реальності.

Як своєрідний «будинок», «аура» людського існування, культурна реальність не може бути охарактеризована в термінах «наукова» – «ненаукова» – вона екзистенційна й повинна бути витлумачена і пояснена як умова індивідуального здійснення буттям.

У підвалинах культурної реальності знаходиться певна картина світу, в якій відношення усіх аспектів буття структуровані і динамічним чином співвіднесені з людиною. В будь-якому випадку ця картина своя, неповторна, що вказує на її індивідуалізований характер. Для успішної життєдіяльності особливе значення має не її суб'єктивний чи об'єктивний характер, а її адаптивні властивості. За своїм функціональним призначенням ця картина світу покликана служити, з одного боку, адаптації людини до оточуючого середовища, а з іншого – адаптуванню його до себе. Уява про світ, що лежить в основі культурної реальності, через процес соціалізації передається від покоління до покоління і відкладається на рівні підсвідомих структур.

Усе це свідчить, що адаптація людини до навколишнього середовища і адаптування його до себе знаходиться в діалектичному взаємозв'язку. Суть останнього в тому, що індивід покладає себе в соціокультурному середовищі не як його елемент, а як активне начало, яке організує свою взаємодію з ним. Зважаючи на уніфікуючу дію соціуму, індивід організує свою активність як гранично альтернативну до середовища умову свого власного здійснення буттям. Звідси така риса культурної реальності, як опірність уніфікуючому тиску соціокультурного середовища. Недостатність її може бути шкідливою, оскільки сприяє відносно швидкому руйнуванню цілісності індивідуального буття. Певна міра конфліктності, стосовно соціуму, а саме в цьому виявляється опірність культурної реальності, – створює внутрішню напругу, що дає можливість витримувати зовнішній тиск, зберігаючи свою цілісність. Внутрішня напруга разом із гнучкістю та адекватністю захисних механізмів є необхідною умовою збереження особистісного «я». Як така, культурна реальність постає як щось «об'ємне». У своїй «об'ємності» вона не лише є виявом здійснення індивіда буттям, але й визначає його стосунки з іншими. Тут можуть виникати досить цікаві ситуації, пов'язані зі смисловою «потужністю» культурної реальності. В цьому плані показовою є характеристика М. Горьким людської сутності Л. Толстого: «Його особистість, – зазначає він, – яка надміру розрослася – явище дивовижне, майже потворне, є в ньому щось від Святогора-богатиря, якого земля не

тримає» [1, 172]. В чому «потворність» такого індивіда, чому зпродюкована ним культурна реальність як результат і середовище здійснення ним своєї буттєвості не узгоджуються з наявними соціокультурними обставинами («земля не тримає»)? Сприйняття його як потворності саме й зумовлене тим, що він виходить за міру межі наявних соціокультурних обставин. Як такий, він не може бути визначений зовнішнім (за усталеною мірою) чином. Він не вміщується (не укорінений) у наявних соціокультурних обставинах, а тому постійно конфліктний стосовно них. Це індивідуальність, котра «розпаковує» можливі горизонти здійснення буттям, стає між наявним і можливим. Його ставлення до них це – ставлення до цілісностей, оскільки і сам є «не розпакованою» цілісністю. Ось як далі характеризує Л. Толстого М. Горький: «В ньому є щось, що завжди збуджувало в мені бажання кричати усім і кожному: дивіться, яка дивовижна людина живе на землі! Оскільки він, так би мовити, всеохоплююче і перш за все людина – людина людства» [1, 172]. Саме індивідуальність у її цілісному здійсненні буттям і є «людиною людства», яка вміщує у собі усе людство в сфокусованій цілісності його минулого та нерозпакованої цілісності майбутнього. У своєму ставленні до наявного вона заперечує її як цілісність і, в той же час, так же цілісно стверджує (проголошує) можливе. В обох випадках це – духовно-практичне ставлення, і в його основі лежать покладені індивідуальністю смисли, а отже, зпродюкована нею культурна реальність постає як щось дивовижне, як таке, що і захоплює і відштовхує водночас. Її «сміслова потужність» зумовлює як те, якою мірою сприймаються закладені в неї ідеї, так і її долю в цілому. Надмірна потужність культурної реальності зумовлює її, говорячи мовою фізики, «схлопування до точки». Як наслідок, її продуцент постає одинаком, вершиною – «чудовиськом» серед рівнини сьогоденної буденності. У своїй надмірності, як-от у прикладі з Л. Толстим, вона постійно конфліктна не лише відносно останньої, але й самої себе (про це свідчать щоденники Л. Толстого), що зумовлює внутрішній дискомфорт. Разом з тим, сміслова надмірність може стати як регулятивним чинником, так і своєрідною «чорною діркою», у якій зникає (поглинається) самостійність та автономність культурних реальностей значно меншого потенціалу. У першому випадку вона відкриває обшир наявних спрямувань соціокультурного поступу та здійснення людини буттям, у другому – перетворює індивідів на масу, що не діє самостійно, не «розпаковує» покладених індивідуальністю смислів, а лише «реалізує» їх лінійну спрямованість. Звичайно ж зазначений приклад не є типовим. В дійсності індивідуальність передбачає особистість. У своїй дійсності вони складають «об'ємний» образ людини у її самоздійсненні буттям.

Смисл не є чимось суб'єктивним, людина не продукує його, а якщо індивідуальність мислить і діє цілісно, то її особистість – аналітико-практично. Проте як в одному, так і в іншому випадку в основі здійснення буттям лежать життєві смисли. Людина знаходить на стиках свого індивідуального досвіду та соціокультурного середовища те, що у своїй даності виявляє себе як об'єктивна даність. Саме тому смисл постає для людини як імператив, що вимагає свого здійснення. Таким він є з причини конечності, обмеженості та незворотності буття людини у світі, неможливості відкласти щось на потім, неповторністю тих можливостей, які надає людині кожна конкретна життєва ситуація. Покладаючи смисли, людина обирає спрямованість свого здійснення буттям. Як зазначає В. Франкл: «Сенс смислу в тому, що він спрямовує хід буття» [2, 285], а отже і трансцендування, оскільки здійснення індивідуальним буттям передбачає останнє. Індивідуальний смисл, за В. Франклом, виражається цінностями творчості, переживання та ставлення [2, 302]. Проте тлумачить він ці цінності переважно у соціологічному та психологічному плані, але, на нашу думку, вони мають ще й культурологічне значення. В цьому аспекті творчість – це те, в чому найбільш безпосередньо реалізується індивідуальне буття. Як уже зазначалось, позбавлена наперед заданої визначеності людина приречена на творчість, приречена продукувати реальності свого буття.

Проте, навіть у ситуації, коли індивіду вдалося сформулювати свою соціокультурну нішу (культурну реальність), його існування неможливе в закритій сфері внутрішньої

бездіяльності, яка ніколи не буває самодостатньою. Здійснення буттям ставить індивіда перед необхідністю постійно екстравертувати себе за наявну зrealізованість смислів. Ця внутрішня нестабільність людського існування спонукає до самозабезпечення динамічної рівноваги своєї буттєвості, що неможливо без покладання нових смислів, а це у свою чергу передбачає взаємодію із соціокультурним середовищем, адже у ньому індивід знаходить і водночас покладає смисли.

Соціокультурне середовище є даність, але не об'єктивно-натурального порядку, а історично-культурного, тобто, створена самою людиною, що не анігує її об'єктивність. Як така, вона є необхідною умовою здійснення людини буттям взагалі, а отже індивід не може відмежуватися від неї. Виникає онтологічне протиріччя: щоб здійснюватись буттям, людина повинна мати як умову соціокультурне середовище, але щоб здійснюватися власним індивідуальним буттям, вона повинна виходити за межі даних соціальним цілим життєвих орієнтирів. У своїй дійсності, це протиріччя творця і створеного – і як таке, воно бумерангом повертається в індивіда, оскільки лише в ньому через покладання особистісних смислів та продукування на їх ґрунті культурної реальності своєї соціокультурної ніші – воно знаходить своє вирішення. Суть останнього – в опосередкуванні відносин «людина – соціокультурне середовище».

Опосередковуючи це відношення, культурна реальність стає чинником реалізації індивідом своєї самості, своїх індивідуалізованих визначеностей, умовою бути активним творчим началом культурно-історичного процесу.

Отже, основу культурної реальності складають смисли, які тією чи іншою мірою несуть у собі прагнення людини здійснюватись індивідуальним буттям.

Проте культурна реальність ґрунтується не лише на смислах, а включає в себе і надсмисл. Саме останній і визначає вектор здійсненності людини індивідуально-особистісним буттям. Тобто, культурна реальність – це не лише реальність безпосереднього людського буття в єдності його предметних і духовних артефактів, структурованих у відповідності з покладеними смислами та динамічним чином співвіднесених з індивідом, а й генеральна спрямованість у здійсненні індивідуально-особистісним буттям, що у ХХ столітті розгортається в обширі від Бога до Мамони. У своїй діалектичній взаємодоповнюваності культурні реальності, як реальності індивідуального буття, утворюють строкату і динамічну картину буття соціуму

Культурна реальність об'єктивує в собі людину як індивідуальність, водночас є необхідною умовою та простором її життєдіяльності. Як така, вона опосередковує відношення людини до культури, «оберігаючи» її (людину) від «розбавлення» в нескінченному масиві останньої. Через культурну реальність особистісна буттєвість локалізується «тут» і «зараз». Справа в тому, що в культурній реальності домінує один часовий вимір «зараз», в той час як культура знає усі три часові виміри: минуле, сьогодення і майбутнє. Безпосередньо людина включена в культурну реальність, а за її посередництва вона знаходиться у відношенні з культурою в її часових та просторових проявах.

Якщо говорити про реальність культури, то цього статусу вона набуває лише через посередництво культурної реальності, проте, при цьому вона втрачає свою безвідносність стосовно особистісного буття, набуває значення «для мене», тобто повниться смислом, а в результаті стає складовою або сприяє формуванню культурної реальності. Таким чином, культура – це реалізована, опредмечена в певних культурних феноменах реальність існування буття і, як така, вона існує лише в її опосередкованості до людини. Саме через культурну реальність остання виявляє себе як культуру, розкриваючись в значенні «для мене» вона втрачає свою безвідносність, свою опосередкованість. Таким чином, культура в своїй дійсності постає переважно як культурна реальність, а, вірніше, маємо справу з їх не розмежуванням, ототожненням, що породжує в реаліях особистісного буття низку проблем. Мимохідь зазначимо, що культурна реальність – це культура в її можливості. Перетворення культурної реальності в дійсність є момент її (культури) становлення.

Системотворним началом культурної реальності є індивід, який, досягаючи значення для себе тих чи інших предметів та духовних явищ, визначає їх як смисложиттєві для свого буття, тобто покладає в них смисли, які й визначають горизонт його здійснення буттям. Беззастережний та абсолютний характер смислів зумовлює їх значення в якості координат, в межах яких людина впорядковує простір та час свого індивідуального буття. Таким чином, культурна реальність не є чимось, що знаходиться поза людиною, а включає її в себе як організуючу та продукуючу ланку.

Функціональне призначення культурної реальності – бути опосередковуючою ланкою між людиною та середовищем. Генетичний розвиток людини через колектив до особистості зумовив ієрархію середовищ існування і відповідно ієрархію культурних реальностей. На ранніх етапах безособового, колективного існування людини таким середовищем було природно-предметне середовище. Проте, як уже зазначалось, людина не відноситься до свого середовища безпосередньо. На ранніх етапах це зумовлено, як прийнято вважати, нерозвиненістю матеріальних та духовних умов людського існування. Проте, гадається, суть набагато глибше. Людина випала з тотальності природи, проте, як її «уламок» не наділена повнотою та цілісністю, вона не могла б існувати та й в дійсності вона не могла відпасти як індивід, а лише як колектив, тобто, як певна компенсуюча індивідуальну «уламковість» колективність, що наділена цілісністю та повнотою. Лише в такому випадку людина могла протистояти природному середовищу.

Середовище (природне і соціальне) та індивід складають єдине ціле. У цій єдності індивід постає своєрідним «трансформатором», котрий переводить середовище у продуковану за певними смислами реальність. Продукуючи небувале, індивід являє у світ специфічно людську форму активності – творчість, котра у свою чергу виявляє свободу як важливий атрибут буття людини у світі. Екзистенційно свобода і творчість взаємопов'язані, звичайно, якщо розуміти творчість досить широко – як притаманний лише людині атрибут життєдіяльності.

Індивід – це творче і динамічне начало світу, в той час, як колективність є переважно носієм стабільності та спадковості. Те, що індивіди продукують реальності свого буття (культурні реальності), будучи представниками тих чи інших форм колективності, призводить до формування єдності соціокультурної різноманітності. Індивід постає центром, на якому замикається ця різноманітність, і як такий він покладає своє відношення до цієї різноманітності, а відтак остання постає як соціокультурне середовище його буття. Як автономне самоутворення індивід обстоює своє відособлення від природного та соціального середовища через продукування культурних реальностей. Індивід – не лише особлива одиниця (монада), саме його існування в іпостасі такої одиниці полягає у безперервному самопродукуванні. Щоб не майнути метеором в шарах соціуму, індивід повинен замикати себе на колективність, що дає можливість мати останню за підґрунтя своєї буттєвості. Проте, щоб бути, індивід повинен вносити в наявне середовище певний порядок, упорядкувати його. Основою такого упорядкування постають смисли. Природне середовище упорядковується у відповідності з родовими смислами, а соціокультурне – груповими та індивідуальними. Такий поділ дещо умовний, мова повинна йти про акценти, або домінування певних смислів в процесі упорядкування родового чи індивідуального буття людини. Водночас, слід пам'ятати, що смисли несуть в собі системні особливості буття людини, так, що мова може йти і про внесення людиною у середовище системних особливостей родового чи індивідуального буття. Іншими словами, індивід покладає себе у середовищі не як особливий «елемент», а як особлива «сила», котра організовує взаємодію себе і середовища. Людина вносить у середовище новий спосіб буття – культуру. Усе це вказує на безпідставність спроб розглядати людину у відриві від соціокультурного середовища. В результаті предметом вивчення повинна бути не людина взагалі, а індивід. Індивід проявляється у своїй дійсності, як власний, автономний світ, монада, опосередковано пов'язана з середовищем. Виникнення індивідуального відбувається як виособлення, автономізація у соціокультурному середовищі. Але, як тоді конкретизується визначення соціокультурного середовища?

Архетипові підвалини тієї чи іншої культури стабільні, їх руйнація – це втрата даною формою колективності свого способу буття, а відтак і самої себе. Спосіб колективного буття більш консервативний, ніж культурна реальність індивіда, оскільки більш обтяжений архетипами та традиціями, які не відсіюються, не відбираються і не редукуються, а накопичуються, втрачаючи свою актуальність, проте зберігають потенційний вплив. Колективність не може «відбирати» архетипи свого існування, особистість в цьому плані має більше ступенів свободи і здатна здійснювати відбір, у будь-якому випадку поле та динаміка, вибору у індивіда більші.

Олюднення світу – це перш за все упорядкування його. Упорядкування ідентичне підвищенню інформативності. Упорядкування – це завжди упорядкування у відношенні чогось, і це щось є і метою і критерієм упорядкування. Оскільки упорядкування світу пов'язане з його олюдненням, то цією метою і критерієм стає людська індивідуальність, форми якої мають конкретно-історичний характер. Що стосується підвищення інформативності у процесі упорядкування, то суть цього полягає в тому, що, упорядковуючи світ, людина повниться ним, але й світ повниться нею. Перед нами інформаційна єдність людини та світу на підвалинах взаємодоповнення. Хаос це є нуль інформації, скоріше, це мінімум інформованості або вірніше, нерозгорненість інформаційного потоку, його невизначеність в тому сенсі, що він не співвіднесений з людиною в плані її життєдіяльності. Проте інформація все ж є, хоча б у тому плані, що людина фіксує наявність хаосу. Чисте «є», тобто гегелівське першопочаткове визначення буття.

Окрема людина набуває самовизначеності, тобто стає особистістю тоді, коли набуває здатності виходити за межі архетипово жорсткого масиву колективних форм буття та починає творити свою реальність, свій індивідуально-особистісний спосіб здійснення буттям.

Отже, культурна реальність, – це система предметних і духовних цінностей, що визначають спосіб і видноколо буття людини у світі. Спосіб її продукування, пов'язаний з особливостями життєдіяльності індивіда. Ті чи інші предмети, явища та духовні цінності, набуваючи смисложиттєвого значення утворюють зміст культурної реальності. У ній іпостасі – це вже не просто предмети чи духовні явища, а цінності, що окреслюють обшир індивідуальної буттєвості та виявляють спосіб, яким це буття реалізується. Системоутворюючим чинником культурної реальності виступає індивід, який через свій досвід, осягаючи значення для себе тих чи інших предметів та духовних явищ, визначає їх як смисложиттєві для свого буття, тобто покладає в них смисли, які й визначають видноколо цього буття. Їх абсолютний характер зумовлює їх значення як координат, за якими упорядковується світ індивідуально-особистого існування. Тобто, культурна реальність не є чимось, що знаходиться поза людиною, а включає її, як організуючу та продукуючу ланку. Це своєрідна «аура» індивідуального буття, його продукт і необхідна умова. Будучи формою і способом організації індивідуальної буттєвості, вона виявляє індивідуально-особистісну визначеність людини як цілісності, а опосередковуючи її відношення до колективних форм соціокультурного буття, вона стає необхідною умовою збереження нею своєї самості та набуття індивідуалізованих визначеностей. Відтак, культурна реальність не є чимось довільно зпродукованим, вона – результат зусиль, спрямованих на індивідуальне здійснення буттям в об'єктивно наявних соціокультурних умовах.

Література

1. Басинский П.В. Горький М. / П.В. Басинский. – М.: Молодая гвардия, 1964. – 220 с. (Жизнь замечательных людей. – Вып. 14(358)).
2. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл // Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник Пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьева, М. П. Папуша, Е. В. Эйсмана. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.: ил.
3. Хайдеггер М. Слова Ницше «Бог умер» / М. Хайдеггер // Вопросы философии. – 1990. – № 7. – С. 143-176.

Аннотация. Зайцев Н.А. Культурная реальность как условие осуществления человека индивидуально-личностным бытием.

В статье анализируется культурная реальность как форма организации мира индивидуально-личностного бытия. Обосновывается, что благодаря ей человек обретает относительную самостоятельность индивидуально-личностного существования как относительно мира природы, так и относительно коллективных форм своего личного бытия. Показано, что в своей действительности культурная реальность представляет собой, выработанную на основе смыслов, систему предметных и духовных ценностей, что очерчивают горизонт индивидуально-личностного осуществления бытием.

Ключевые слова: культура, культурная реальность, индивидуально-личностное бытие, духовные ценности.

Summary. Zaitsev M.O. Cultural Reality as a Condition of Human Implementation by Individual and Personal Existence.

The cultural reality of the world organization as a form of individual and personal existence has been analyzed in the article. It is verified that due to it a person acquires relative autonomy of individual and personal existence as on the natural world and on collective forms of their own existence. It has been shown that cultural reality appears as a system of subject and spiritual values based on meanings which define the space of the individual and personal existence.

Key words: culture, cultural reality, individual and personal existence, spiritual values.

Надійшла до редколегії 26.08.2011 р.

УДК 133.552.1

П.В. Кретов

КОМУНІКАЦІЯ ТА ДИСКУРС: СИМВОЛІЧНА ОНТОЛОГІЗАЦІЯ САМОСТІ

У статті розглядається проблематика, пов'язана з концептами комунікації та дискурсу. Ставиться питання про символічний характер актуалізації самості людини у межах механізму комунікації і витворення особистісного дискурсу – наративу. Також акцентується увага на онтологічній сутності символічного саморозгортання самості.

Ключові слова: комунікація, дискурс, символ, символізація, самість, наратив, персонаж, подія, інтенціональний стан.

*«Все, що буде, було і що є на землі,
І сто тисяч разів уже бачене й чує:*

Сірі вузлики ранку, твої солов'ї –

*Все це тільки одне нерозгадане чудо.
Знаю склад біосфери, структури кислот,
Все, що є у природі, сприймаю як даність.
Я людина ХХ віку і от,
Зачудована, бачу лише первозданність.
(Ліна Костенко)*

Ще на початку минулого століття znana поетка та знакова постать у русі російського символізму (за дотепним висловом Ю. Андруховича – мортіція «срібного століття») З. Гіпіус зауважувала: «Если нужно объяснять, то не нужно объяснять». Отже, хотілося б уникнути таких необхідних пристойних та прохідних загальників, що окреслюють сучасну ситуацію у становленні історико-філософської традиції в розвитку філософії та